

Mottagare

Barn- och utbildningsnämnden

Motion (C). Säkra skolorna utanför Visby

Förlag till beslut

Barn- och utbildningsnämnden föreslår att motionen ska anses besvarad med hänvisning till förvaltningens tjänsteskrivelse.

Sammanfattning

En motion har inkommit till barn- och utbildningsnämnden där representanter för Centerpartiet föreslår att det ska tas fram hållbara arbetsätt och metoder enligt intentionerna i motionen för att över tid säkra kvalitet och kontinuitet för skolorna utanför Visby.

Den 17 juni 2019 beslutade regionfullmäktige att barn- och utbildningsnämnden fick i uppdrag att utreda framtidens skolorganisation på Gotland utifrån en kostnadsbild som närmar sig referenskostnaden i kostnadsutjämningsystemet med bibehållen kvalitetsnivå. I utredningen skulle särskilt kompetensförsörjning och lokaler belysas. (RF 2019-06-17, §188)

Syftet med utredningen var att utreda och säkerställa en stabil skolorganisation både ur ett kvalitativt och geografiskt perspektiv. Inga avgörande beslut fattades i ärendet. Den problematik som fanns då kvarstår än. Det har blivit än svårare för rektorer att rekrytera behöriga lärare, särskilt till högstadieskolorna på landsbygden. Särskilt svårt är det att rekrytera lärare till Norra Gotlands högstadium.

Utbildnings- och arbetslivsförvaltningen har utrett olika sätt för att hitta långsiktiga lösningar på svårigheterna. Det finns ingen enkel lösning.

I tjänsteskrivelsen redogörs för olika tänkbara lösningar där fördelar och nackdelar beskrivs. I vissa fall redogörs också för påverkan på kvalitet och kostnad för förslaget.

Enligt förslag i motionen har utbildnings- och arbetslivsförvaltningen undersökt distans- och fjärrundervisning, hur skolor kan samarbeta mer om resurser, utvärdering av landsbygdsstödet, kompetenshöjning av befintlig personal samt möjligheten att arbeta med lönetillägg.

Ärendebeskrivning

Grundskolorna utanför Visby har tilltagande problem att rekrytera behöriga lärare, vilket påverkar elevernas möjligheter att fullgöra grundskolan skriver

Centerpartiet Gotland i sin motion.

Den bilden delas av utbildnings- och arbetslivsförvaltningen. Svårigheten att rekrytera främst ämneslärare till högstadiet finns på alla högstadieskolor, där Norra Gotland sticker ut som det mest svårrekryterade området. Utbildnings- och arbetslivsförvaltningen har utrett olika sätt för att hitta långsiktiga lösningar på svårigheterna. Det finns ingen enkel lösning.

Lärare vill ha kollegor att samarbeta med. Det är en viktig del när man söker arbete. På mindre högstadieskolor kan man vara ensam undervisande lärare i ett ämne och dessutom kanske man får undervisa i ett ämne där man inte har behörighet för att få ihop en heltidstjänst. Det är inga attraktiva tjänster, vilket även Skolinspektionens rapport¹ visar.

Vidare har utbildnings- och arbetslivsförvaltningen tittat på olika tänkbara lösningar och tagit fram fördelar och nackdelar med olika lösningar.

- **Hur kan fjärr- och distansundervisning utvecklas för att tillämpas i större utsträckning**

Distansundervisning

Distansundervisning definieras i skollagen som interaktiv undervisning som bedrivs med informations- och kommunikationsteknik där elever och lärare är åtskilda i både rum och tid. Vid distansundervisning finns det inget krav på att det ska finnas en handledare eller lärare fysiskt närvarande när undervisningen bedrivs men distansläraren ska ha regelbunden direktkontakt med eleverna.

Distansundervisning får endast ges som särskilt stöd i grundskolan och kan vara ett möjligt alternativ om en elev av olika skäl har svårigheter att delta i närundervisning i klassrummet. Eftersom särskilt stöd är en individuell lösning kan distansundervisning inte användas för hela klasser.

Beslut om distansundervisning måste alltid föregås av en individuell bedömning av den enskilda elevens behov.

Då distansundervisning endast får ges som särskilt stöd i grundskolan är det inte lösning på lärarbristen för en hel skolklass.

Fjärrundervisning

Fjärrundervisning definieras i skollagen som interaktiv undervisning som bedrivs med informations- och kommunikationsteknik där elever och lärare är åtskilda i rum men inte i tid.

Fjärrundervisning får endast genomföras om det inte finns någon behörig lärare eller i vissa fall annan lämplig person att tillgå inom huvudmannens skolenhet eller om elevunderlaget är otillräckligt. Som huvudregel anses ett otillräckligt elevunderlag vara färre än fem elever.

¹ [Huvudmans och rektorers ansträngningar för att öka andelen behöriga lärare i grundskolan](#)

Fjärrundervisning får enligt skolförordningen inte vid något tillfälle användas mer än 25 procent av undervisningstiden.

Elever som deltar i fjärrundervisning ska göra det i lokaler som skolenheten disponerar. I grundskolan ska det finnas en lämplig handledare närvarande där eleverna befinner sig och som på plats kan säkerställa att eleverna får en god och lugn arbetsmiljö. Handledaren kan också bistå fjärrläraren i undervisningen och bidra till att undervisningen håller en hög kvalitet.

Enligt förarbetena till skollagen² bör en huvudman med flera skolenheter som ligger relativt nära varandra inte få använda fjärrundervisning om det sammanlagt finns minst fem elever i de aktuella skolenheterna.

Det krävs inget tillstånd för att använda fjärrundervisning. Däremot måste huvudman som avser att använda fjärrundervisning i grundskolan fatta särskilda och separata beslut för varje ämne och kurs där fjärrundervisning avses användas. Huvudmannen ska dokumentera beslutet och anmäla beslutet till Skolinspektionen.

Fördelar med fjärrundervisning

Beslut kan fattas av huvudman om fjärrundervisning för ett läsår åt gången i ett specifikt ämne.

Elever kan få undervisning av behörig lärare.

Fjärrundervisande lärare har samma skyldigheter att samarbeta med lärare som finns på plats.

Klasserna med färre elever har förutsättningar för fjärrundervisning.

Lämpar sig för högstadiet, där fjärrundervisning får ske i de flesta ämnen.

Nackdelar med fjärrundervisning

Fjärrundervisning får inte användas mer än 25 procent av undervisningstiden.

Beslutet kan endast fattas ett år i taget och det påverkar kontinuiteten i undervisningen.

Om skolor ligger nära varandra motsvaras inte förarbetenas kriterier. Skolorna ligger nära varandra och undervisning kan samordnas mellan dem.

Begränsad möjlighet till det naturliga kollegiala lärande som uppstår då lärarna befinner sig på samma arbetsplats. Kan påverka arbetsplatsens attraktivitet.

Påverkan på kvalitet

Kvaliteten i undervisningen påverkas av att det blir svårt att upprätthålla kontinuitet då beslut bara får fattas för ett år i taget. Relationen mellan lärare och elev, som är en viktig kvalitetsfaktor, påverkas då man inte träffas fysiskt och att kontakten bara sker under lektionstid. Eleven behöver bygga relation och förhålla sig till två ”lärare”, vilket kan försvåra. Rekrytering av lämplig handledare i klassrummet kan vara en utmaning.

Ett djupare kollegialt lärande är svårt att få till, vilket är avgörande för att ses som en attraktiv arbetsplats. Möjligheten att skapa arbetslag som utvecklas

² 1 kapitlet 3 § och 21 kapitlet 12-13 §§ skollagen samt proposition 2019/20:127

långsiktigt uteblir. Det leder till en skör organisation där man sällan kommer längre i diskussionerna än att lösa de vardagliga behov som finns.

Obehöriga lärare, vilket handledaren kommer att vara, har inte samma kunskap och strategier att möta elevers olika behov. Utmanande undervisningssituationer blir svårare att hantera.

Kostnad

Fjärrundervisning medför en merkostnad i form av dubbelanställningar. I varje klassrum där fjärrundervisning bedrivs av en legitimerad lärare, tillkommer ytterligare kostnad för en handledare motsvarande 471 796 kronor om året. Eventuell ekonomisk satsning på tillgång till adekvat informations- och kommunikationsteknik kan tillkomma.

Eventuell ekonomisk satsning på fysiska förutsättningar som till exempel ljudmiljö i klassrummen kan tillkomma.

• Hur kan skolor samarbeta mer om resurser

Strategisk omflyttning av lärare

Fördelar

I ämnen där det finns flera behöriga lärare på en skola och ingen behörig på en annan skola skulle det vara möjligt för arbetsgivaren att flytta lärare.

Nackdelar

Kräver att förvaltningen har ett fackligt förfarande enligt medbestämmandelagen (MBL).

Risken blir att läraren väljer att söka jobb på en annan skola.

Påverkar arbetsgivarens attraktivitet. Det kan göra det svårt att behålla och rekrytera lärare.

Samordna tjänster

Möjligheter

Sammanställningen av ämnesbehörighet på skolorna visar att det kan finnas samordningsmöjligheter när det gäller ett antal ämnen. Det kan leda till att fler ämnesbehöriga lärare kan undervisa relativt få elever totalt sett. Det kan också öka möjligheterna till heltidstjänster inom behöriga ämnen och att lärare får fler kollegor att samarbeta med. Om detta är ett alternativ behöver tjänstefördelningar och scheman utredas vidare.

Nackdelar

Tjänster som är delade mellan fler skolor upplevs generellt sett som mindre attraktiva, vilket kan göra det svårare att behålla och rekrytera lärare.

Bästa förutsättningarna för lärande är när det sker i ett relationellt sammanhang och där det finns kontinuitet i ledarskapet i klassrummet och på övrig tid i skolan för elever. Det vill säga där elever och lärare bygger nära relationer.

Kostnad

Om lärare ska resa mellan skolor behöver man ta hänsyn till kostnaden för tiden som lärare sitter i bilen i stället för att ägna sig åt undervisning eller

kollegialt samarbete. Som exempel kan vi räkna på en lärare som förflyttar sig mellan Slite och Fårösund varje dag under ett läsår. Där hamnar kostnaden på cirka 70 226 kronor per lärare, inklusive PO-pålägg (personalomkostnadspålägg) Därtill kan det komma bränsletillägg eller leasingkostnad.

- **Följa upp och utvärdera landsbygdsstödet tillräckligt för att ge likvärdiga förutsättningar för landsbygdsskolorna**

Påverkan på landsbygdstillägget vid olika alternativ

Elevtalet i samtliga alternativ är beräknat på ett snitt av antal elever år 2021–2023.

Nuvarande beräkningsmodell bygger på att förskoleklass till årskurs 6 ska ha sitt fulla bidrag (beslut BUN 2010) vilket gör att årskurs 7-9 inte får full kompensation.

Tabellen nedan visar hur landsbygdsstödet fördelas enligt nuvarande modell och beräkningsgrund för årskurs 7–9.

Grundskola, År 7-9			
Enhet	Antal elever	Differens minimikrav	Belopp
Fårösundsskolan	37	67	1 997 372
Solklintsskolan	93	52	1 545 028
Romaskolan	165		0
Klinteskolan	91	54	1 604 977
Högbysskolan	181		0
Totalt År 7-9	567	213	5 147 377

Utökat landsbygdstillägg

Fördelning av landsbygdsstödet om modellen får verka fullt ut, det vill säga om årskurs 7-9 får full kompensation. Landsbygdsstödet behöver då utökas med ca 5,5 miljoner kronor. Fördelningen blir då enligt alternativ 2.

Alternativ 2			
Grundskola, År 7-9			
Enhet	Antal elever	Differens minimikrav	Belopp
Fårösundsskolan	37	108	5 381 398
Solklintsskolan	93	52	2 579 239
Romaskolan	165		0
Klinteskolan	91	54	2 679 316
Högbysskolan	181		0
Totalt År 7-9	567	213	10 639 954

Det största hindret är det ekonomiska läget. Om det ska vara möjligt att utöka landsbygdsstödet behövs en ramförstärkning av befintlig budget.

En utökning av landsbygdsstödet får stor påverkan på ekonomin. En utökning inom befintlig budget skulle göra att grundbeloppet behöver minskas vilket påverkar alla skolor. Konsekvensen blir då en stor påverkan på kvaliteten på samtliga skolor.

Strukturbidrag – bidrag till små skolor utanför Visby tätort

Nuvarande budgetmodell som avser bidrag för tomma platser till små skolor utanför Visby tätort har inte full budgettäckning (landsbygdsstöd). Modellen beräknas inte på hela undervisningsresursen utan kompenserar endast bara för den del som avser lärarresurs, antal elever per lärare. Modell tar även inte hänsyn till volymförändringar kopplat till budget, då budgeten är en rambudget på 9,4 miljoner kronor. Den demografiska utvecklingen³ visar att elevtalen framöver kommer att minska i de skolområden där modellen tillämpas. Förvaltningen har beräknat att ramtillskott enligt resursfördelningsmodell behövs för 2025 som fullt ut kompenserar för tomma platser, se nedan tabell

Förväntat antal tomma platser 2025 - 2027

Resursfördelningsmodell/flöden

År	2025	2026	2027
Åk F-6	65	57	55
Åk 7-9	170	171	161
Summa	235	228	216

Förändring i jämförelse med budget 2024

-7 -19

Antal tomma platser är differensen utifrån planerad volym i förhållande till den volym som krävs för att hålla en skola med undervisning. Svårigheter finns att beräkna den planerade volymen då beräkningsunderlaget inte tar hänsyn till det fria skolvalet. Beräkningsunderlaget är baserat på de elever som idag finns inskrivna i elevregistreringssystemet EdLevo.

Behov av budgetkompensation per år för volymförändringar 2024 – 2026, tkr (+ökat behov, - minskat behov)

Resursfördelningsmodell/flöden

År	2025	2026	2027
Åk F-9	5 710	5 300	4 581
Summa	5 710	5 300	4 581

Förändring i jämförelse per år

-410 -719

Beloppen avser det samlade kompensationsbeloppet som behöver utgå för tomma platser.

● Hur kan vi kompetenshöja befintlig personal för att få fler behöriga lärare i fler ämnen?

³ Uppgift hämtad från Region Gotlands befolkningsprognos, Statisticon AB, skolupptagningsområde, exkluderar vårdnadshavares val utifrån det fria skolvalet

Förstärkt studieerbjudande till fler obehöriga lärare som läser till ämneslärare

Att stödja medarbetarnas utveckling är en av de huvudstrategier som SKR (Sveriges kommuner och regioner) tagit fram för att möta kompetensutmaningen i välfärden.⁴ SKR lyfter stöd vid kompetens- och behörighetsgivande studier som en strategi när kommuner behöver anställa obehöriga lärare⁵ Förvaltningen ser positivt på satsningar för att få fler att utbilda sig till ämneslärare.

Det finns ett samband mellan andelen behöriga lärare och distans till närmaste lärosäte. ⁶ Gotland saknar ämneslärarutbildning vilket påverkar öns samtliga högstadieskolor. Förvaltningen undersöker gärna olika alternativ att få ett närmare samarbete med ämnesutbildningarna.

Fördelar

Förstärkt studieerbjudande.

Inkludera även timanställda obehöriga lärare.

Inkludera även kompletterande pedagogisk utbildning (KPU, upp till 90 hp) och eventuellt också fristående kurs som kan möjliggöra antagning till VAL.

Erbjuda betald studieledighet för de ämneslärarstudier som ingår i studieerbjudandet.

En förstärkt studie- och yrkesvägledarfunktion som berättar hur en lärarexamen kan nås.

Distansstudier och lokala lärcenter. Närhet till lärosäte kan spela stor roll för att rekrytera nyexaminerade lärare.

Utforska möjligheten att erbjuda decentraliserad ämneslärarutbildning genom vuxenutbildningens lärcentrum på Gotland. Det ökar tillgängligheten till utbildning och få fler medborgare på Gotland att läsa till ämneslärare.

Nackdelar

En förstärkt studie- och yrkesvägledarfunktion innebär också ökade kostnader.

Det tar ett par år att förverkliga en decentraliserad ämneslärarutbildning på Gotland. Det skapar inte lösningar på akuta behov.

Man kan läsa max 120 högskolepoäng inom VAL och med studier på halvfart tar det fyra år att bli klar. Kostnaden för en färdig lärare blir då cirka 480 000 kronor.

(Den uppskattade kostnaden vid ett förstärkt studieerbjudande skulle innebära 20 procent betald studieledighet samt kostnader för resor och kurslitteratur på

⁴ www.skr.se/skr/arbetsgivarekollektivavtal/personalochkompetensforsorjning

⁵ [Skilda förutsättningar och lokala lösningar, rapport från SKR, 2022](#)

⁶ "Läraryrketens förklaringsfaktorer", rapport från Mälardalsrådet, 2023 och [Skilda förutsättningar och lokala lösningar, rapport från SKR, 2022](#).

15 000 kronor per år, sammanlagt cirka 120 000 per år inklusive PO-pålägg).

● **Hur ska rekrytering och möjlighet att behålla lärare över tid säkras? Är ett speciellt lönetillägg för lärare på skolor utanför Visby ett alternativ?**

Förvaltningen arbetar för och stödjer lärarrekruteringen och lärarutbildning på många sätt.

- Informerar om möjligheter till lärarstudier och stöd till studier, både till rektorer och medarbetare.
- Ger finansiellt stöd till månadsanställda medarbetare som läser till behöriga ämneslärare inom vidareutbildning av lärare (VAL) och Lärarlyftet. De får möjlighet till ersättning för utgifter i samband med studierna och i vissa fall studieledighet med lön. Skolor och ämnen med särskilda rekryteringsutmaningar är prioriterade.
- Under ett par år fick obehöriga lärare studieledighet med lön när de antogs till ett ledarskapsprogram och en kompletterande pedagogisk utbildning (KPU) genom Teach for Sweden/Luleå tekniska universitet. Högstadieskolor utanför Visby prioriterades. Insatsen har dock pausats på grund av brist på kandidater.
- Etablerat nytt samarbete med Uppsala universitet för att locka fler studenter från fastlandet att göra VFU på högstadiet på Gotland.
- Genomför rekryteringskampanjer och annonserar lediga tjänster – till exempel i sociala medier, på båtarna och på lärosäten där ämneslärare utbildas.
- Producerar filmer med ämneslärare för att attrahera lärare att söka tjänst på Gotland samt inspirera potentiella lärare till lärarstudier, som till exempel lärare i matematik/no och lärare i hem- och konsumentkunskap. Film med idrottslärare är under produktion.
- En arbetsgrupp med representanter för Sveriges Lärare, förvaltningschef, skolformschefer och HR-enheten, arbetar särskilt med lärares arbetsmiljö utifrån en handlingsplan som tagits fram gemensamt. I den finns bland annat flera aktiviteter som handlar om kompletterande kompetenser, framförallt i syfte att underlätta för lärare att kunna koncentrera sig på sitt huvuduppdrag och därmed minska upplevd stress och öka läraryrkets attraktivitet.
- Anställer kompletterande kompetenser, exempelvis socialpedagoger, för att lärare ska kunna fokusera på att undervisa.
- Erbjuder utvecklingsmöjligheter i form av försteläraryppdrag.
- I de årliga löneöversynerna prioriteras bristgrupper, där lärare 7-9 har varit och är en tydlig grupp. Eventuella geografiska obalanser uppmärksammas också. Till viss del tas även hänsyn till om en skola har särskilda rekryteringsutmaningar i samband med lönesättning vid nyanställning av

särskilt svårrekryterade lärarkategorier. Dock behöver ”hela skolan” (d v s samtliga grundskolor inom Region Gotland) finnas med som perspektiv, eftersom vi inte ska/önskar lönekonkurrera mellan skolor, i enlighet med Region Gotlands lönepolicy.

Erbjuda lönetillägg, bonus eller försteläraryppdrag till ämneslärare som tar tjänst på t.ex. Norra Gotland

Det finns flertalet exempel på kommuner som erbjuder lönetillägg som en lösning på sina rekryteringsutmaningar.

Boden erbjuder 3000 kronor mer i månaden för att ta tjänst på en byskola⁷ och Järva har ett särskilt lönetillägg på 3000 kronor som kan ges till särskilt kvalificerade lärare när det söker till skolorna i Järva. Detta lönetillägg ges utöver försteläraryppdrag med 10 000 kronor i lönetillägg och utvecklingsinsatser kopplat till exempelvis undervisningskvalitet och stöd till rektoren.⁸

Det har också rapporterats om att lärare kan få sammanlagt närmare 100 000 kronor i bonus för en flytt till Arjeplog⁹

För att attrahera sommarvikarier till äldreomsorgen erbjuder Region Gotland som en tillfällig insats en bonus på upp till som mest 10 000 kronor. Bonus för Visby är 5000 kronor och för landsbygden 10 000 kronor.¹⁰

Vidare utredning behövs dock för att ta reda på vilka eventuella effekter ett lönetillägg kan få.

Fördelar

Lön har blivit viktigare för unga i deras val av arbetsgivare

Nackdelar

Personalpolitiskt kan det bli problematiskt att motivera varför inte samtliga lärare på öns högstadieskolor får motsvarande lönetillägg. Flera högstadieskolor utanför Visby saknar behöriga ämneslärare i flera ämnen och högstadieskolorna i Visby rapporterar om rekryteringsutmaningar i vissa ämnen.

Risk att få en okontrollerad kostnadsutveckling med direkt påverkan på övriga förvaltningen och med risk för indirekt påverkan på hela Region Gotlands lönebildning. Om lönetillägg eller bonus kopplas till exempelvis norra Gotland, kan det bli svårt att motivera varför inte andra svårrekryterade personalkategorier på norra Gotland får motsvarande lönetillägg. Det kan

⁷ Rejäl satsning på löner ska rädda byskolorna, artikel 2022

⁸ Skilda förutsättningar och lokala lösningar, rapport från SKR, 2022

⁹ 100 000 i bonus – så ska norrlandskommuner locka arbetskraft, nyhetsartikel i Arbetet, 18 april - 2023

¹⁰ gotland.se/sommarbonus

också skapa missnöje på andra delar av ön med liknande förutsättningar när det gäller avstånd från Visby och möjligheter till kollektivtrafik.

När det gäller försteläraryppdrag kan Gotland endast få statsbidrag på 5000 kronor per förstelärare. I dagsläget tillhör Gotland inte den del av Sverige med särskilt svåra förutsättningar som därmed kan få statsbidrag på 10 000 kronor per lärare.

Statsbidraget, som det är konstruerat idag, har inte medfört ökad rörligheten av mer erfarna lärare till skolor med socioekonomiska utmaningar, trots att statsbidraget ger ett dubbelt så högt lönepåslag för förstelärare på dessa skolor. Detta bedömer Skolverket i en utvärdering av det samlade statsbidraget för karriärsteg för lärare¹¹.

Kostnad

Ett lönetillägg på 3 000 kronor per månad skulle i 2023-års nivå innebära en årlig ökad personalkostnad på cirka 51 372 kronor per person

Bedömning

Ingen av utredda åtgärder är långsiktiga lösningar på problematiken att upprätthålla god kvalitet i undervisningen.

Då relationer mellan lärare och elever är en viktig faktor för elevers lärande behövs lärare som stannar länge på sina tjänster.

För att bli en attraktiv arbetsgivare behöver skolorganisationen på Gotland erbjuda attraktiva tjänster, där lärare får kollegor att samarbeta med och där det kollegiala lärandet blir stabilt över tid. Då väljer man också att stanna på sin tjänst oavsett var på ön man arbetar.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse Utbildnings- och arbetslivsförvaltningen daterad 2024-03-13
Motion (C) Säkra skolorna utanför Visby daterad 2023-10-23

Utbildnings- och arbetslivsförvaltningen

Torsten Flemming
Utbildningsdirektör

Jörgen Norström
Avdelningschef grundskolan

¹¹ <https://www.skolverket.se/publikationer?id=12266>